

többi szocialista országban magáncélra, oktatási és tudományos célra általánosan engedélyezett a másolatkészítés.

Az Egyesült Államok

Az Egyesült Államokban az 1976-os törvény részletesen intézkedik a reprográfiáról. A könyvtárakban engedélyezett a másolás, ha anyagi előnyökkel nem jár, és ha a másolaton is feltüntetik a copyright tulajdonosának nevét. A könyvtárközi másolatküldés is engedélyezett, de ez nem helyettesítheti a folyóiratokra való előfizetést: kurrens folyóiratokból évfolyamonként maximum 5 cikk szerezhető be ezen a módon. (A törvény nem szabja meg pontosan, ez egy általánosan elfogadott szám.) A törvény magáncélra is engedélyezi a másolást.

Más esetben a könyvtári másolás fizetéskötelezett. A díjbeszedésre központi hivatalt létesítettek, de hatástalanságát mutatja, hogy a bejelentésre kötelezett másolatoknak csak 5%-át vehették nyilvántartásba, és az így befizetett összegnek 55%-át is a hivatali költségek nyelték el.

A törvény betartásáról egy ötéves vizsgálat készült. A jelentés szerint a törvény megvalósítható, de tovább kell szigorítani a kiadók javára.

Kanadában egy 1921-es törvény van érvényben, amely persze még nem tesz említést a reprográfiáról. Gyakorlatban a méltányossági elv érvényesül, csakúgy, mint Japánban, Ausztráliában, Olaszországban és Dél-Afrikában.

Kínában nem szabályozza törvény a másolást.

A harmadik világ

A fejlődő országok törvénykezésére egyrészt valamikori anyaországuk jogi szemlélete van nagy hatással, pl. Indiában vagy Kenyában a méltányossági elv a törvény alapja, Tunéziában a francia szemlélet. Másrészt sok ország a Tuniszi Törvénytervezetről (Tunis Model Law, TML) vesz példát. Ez az UNESCO és a nemzetközi szellemi tulajdont védő szervezet (World Intellectual Property Organization, WIPO) által kidolgozott javaslat csak ajánlás, vázlat, és nem végső formába öntött törvény. Mégis, a kongói, az angolai jog és az 1981-es Arab Copyright Értekezlet is egy az egyben átvette a TML-t.

Nemcsak a fejlődő országokat, hanem a világ minden országát is kettős cél vezeti: egyaránt fontos a hazai copyright-tulajdonosok védelme és a létfontosságú információ beáramlásának elősegítése. Az információ szabad áramlását megakadályozni nem célszerű, és lehetetlen is. Ezért van szükség arra, hogy a jogokat és korlátokat nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt pontosabban meghatározzák.

Hivatkozások

1. Copyright laws and treaties of the world. UNESCO, 1956–83.
2. MILLEN, R. J.: Copyright 1971–81. AGARD, 1982. (AGARD-AR 176), vagy AD-A111 749.
3. PLOMAN, E. W.–HAMILTON, L. C.: Copyright – intellectual property in the information age. London, Routledge and Kegan Paul, 1980.
4. Copyright Revision Act of 1976: law, explanation, committee reports. (Az új amerikai törvényről.) Chicago, Commerce Clearing House, 1976.
5. BOGUSLAVSKY, M.: The USSR and international copyright protection. (A szovjet jogi szemléletről.) Moscow, Progress Publishers, 1979.

/CORNISH, G. P.: Copyright law, reprography and interlending: A round-the-world survey = Interlending and Document Supply, 11. köt. 4. sz. 1983. p. 131–139./

(Reményi Andrea)

A Chemical Abstracts Service dokumentum-másolat szolgáltatása

1981 tavaszán a Chemical Abstracts Service (CAS) is csatlakozott a primer dokumentumot szolgáltatók táborához. A CAS dokumentum-másolat szolgáltatástól (CAS Document Delivery Service, CASDDS) – a monográfiák és a teljes konferencia-kiadványok kivételével – gyakorlatilag megrendelhető a CAS által az elmúlt tíz évben referált valamennyi dokumentum (folyóiratcikkek, egyes konferencia-előadások szövege, kutatási jelentések, szabadalmak) másolata. A szerzői jogi akadályok miatt nem másolható dokumentumokat a CAS egy hétre kölcsön adja. A CASDDS az USA szabadalmak szolgáltatását már 1971-től vállalja, az ACS (American Chemical Society) folyóiratokból pedig a legelső számtól kezdve biztosít másolatot. A többi dokumentum-másolat szolgáltatóval szemben a CASDDS nagy előnye, hogy számos nehezen hozzáférhető dokumentum másolata is beszerezhető tőle, mint például a szovjet dokumentumoké 15 évre visszamenően. A CASDDS szolgáltatása azonban nem olcsó. Egy dokumentum-másolat ára az USA-ban 14 \$ (az USA-n kívüli szállítás ára eltérő lehet). Ha a megrendelés tartalmazza a CA-ban (Chemical Abstracts) vagy a CIN-ben (Chemical Industry Notes) megjelent referátum hivatkozási számát, akkor az ár 2 \$-ral olcsóbb.

A megrendelés többféle úton is eljuttatható a CASDDS-hez: telexen, táviratban, postán, a OCLC rendszeren, egyes online szolgáltatóközpontok közvetítésével (CAS ONLINE, ORBDOC, PRIMORDIAL, DIALORDER) stb.

A szerző értékeli saját tapasztalatait a CASDDS-sel, összehasonlítva a DIALORDER-en keresztül, a postán és az OCLC rendszeren való dokumentum-másolat rendelés költségeit és a másolat-kézbesítés idejét.

DIALORDER

A Dialog szolgáltatóközpont DIALORDER rendszerén keresztül kétféle módon rendelhető másolat online:

- valamelyik CA fájlból, a megfelelő rekord(ok) KEEP utasítással való „kigyűjtése” után ORDER CASDDS utasítással, vagy
- egy kevésbé drága Dialog fájlból (pl. ERIC), az ORDERITEM CASDDS utasítás után a CA vagy CIN azonosítószám, vagy a kért dokumentum bibliográfiai adatainak begépelésével.

A szerző által a DIALORDER-en keresztül megrendelt 81 dokumentumból 68-at teljesített a CAS. A kérések 98,5%-át a CAS 14 napon belül teljesítette, 72%-át pedig 7 napon belül. A kérések továbbításának átlagos költsége, amely magába foglalja a kapcsolati költséget, a nyomtatási és távközlési költséget, 2,74 \$ volt kérésenként.

Posta

A CAS speciális formanyomtatványán a postai megrendelés teljesítési aránya kb. azonos volt a DIALORDER-ével (54-ből 47 teljesített kérés). A kérések 95,7%-át 14 napon belül így is teljesítette a CAS, viszont a kérések mindössze 10,6%-át teljesítette egy héten belül, szemben a DIALORDER 72%-ával. A postai rendelés költsége azonban mindössze 20 cent volt kérésenként. Így a DIALORDER-t akkor célszerű használni, ha a kézbesítés gyorsasága az elsődleges szempont és a költség csak másodlagos.

OCLC/ILL

Az OCLC/ILL (Online Computer Library Center/ Inter-Library Loan = az OCLC könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatása) a rendszer számítógépével való online összeköttetéssel, lehetővé teszi a keresett dokumentumokkal rendelkező könyvtárak azonosítását, majd a dokumentum megrendelését. A szerző úgy találta, hogy jelenleg a CA dokumentumok másolatainak rendelése az OCLC/ILL rendszeren nem előnyösebb, mint a DIALORDER vagy a posta. A CA esetében ugyanis nem érvényesülnek az OCLC/ILL rendszer következő előnyei:

- a bibliográfiai mezőkből lehet a bibliográfiai adatokat egy ILL formátumra előállítani,

- a kéréshez több lehetséges szolgáltatót is meg lehet nevezni.

Kevés OCLC bibliográfiai rekordon van feltüntetve, hogy a kért dokumentum a CAS könyvtári állományában is megtalálható. Így a kéréseknek a CAS felé az OCLC rendszeren keresztül való továbbításához valamennyi bibliográfiai adatot be kell gépelni az ILL formátum szerint, és ez az egyéb megkívánt adattal együtt az előző két módszernél több billentyűzést igényel. Egy kérés továbbítása az OCLC/ILL rendszeren 1,45 \$ volt, ami kétszerese a DIALORDER-en való „szöveges” rendelés költségének (egy olcsó Dialog fájlban), és hétszer drágább a postán való rendelésnél.

Összefoglalás

Tekintettel a 14 \$-os másolat-szolgáltatási költségre a CASDDS drágább a többi könyvtárközi kölcsönzési lehetőségénél. Abban az esetben, ha valamely dokumentum csak a CAS-tól szerezhető be, a CASDDS az egyedüli lehetőség. A legolcsóbb rendelési mód a posta, a DIALORDER előnye viszont a gyorsaság és pontosság. Az OCLC/ILL használhatóbb lenne, ha több bibliográfiai rekordon is szerepelne a CAS mint a dokumentum szolgáltatója. Fontos tudni, hogy amennyiben a bármelyik úton továbbított kérésben szerepel a CA vagy a CIN azonosítószám, a CAS kérésenként 2 \$ kedvezményt ad.

/ROLLINS, S.: Chemical Abstracts' document delivery service = Online Review, 8. köt. 2. sz. 1984. p. 183-191./

(Novák Teréz)

Vonalkódok, vonalkódolvasó és -nyomtató berendezések használata könyvtárakban

A vonalkódok kezdetleges megjelenési formájának tekinthetjük az egykori amerikai vasutak vagonjainak oldalfalára rajzolt és a vagonszámlálást segítő vonalakat. Ma a vonalkódos eljárás az adatrögzítés egy formája, adatok bevitelét szolgálja számítógépbe. Ez az egyszerű eljárás minden területen méltó társa a többinek, könyvtári felhasználásra pedig különösen alkalmas. Az alábbi táblázat összehasonlítja a könyvtári célú adatrögzítési eljárások előnyeit és hátrányait.